

memòria
en Xarxa

L'ESCOLA, LLUM DE LLIBERTAT!

L'EDUCACIÓ DURANT LA SEGONA REPÚBLICA

De gener a desembre de 2023
Exposició compartida
#EscolaiLlibertat

L'ESCOLA DEL BOSCO DE CAN RULL

Del 8 de març al 30 d'abril

Al Museu d'Història de Sabadell

L'actual Escola d'Adults de Can Rull ocupa l'edifici del que fou l'antiga Escola Unitària Mixta del Bosc de Can Rull, una obra del govern municipal de la Segona República. Aquesta escola és un llegat de la política republicana que va prioritzar el foment de l'educació i de la cultura, sobretot amb la implementació de l'ensenyament públic, laic i científic i l'aplicació de nous mètodes educatius, progressistes i renovadors.

No debades, aquest període de la nostra història contemporània també va ser reconegut com la "República dels mestres". Els dirigents polítics republicans van fer de l'ensenyament, sobretot el primari, un estendard per a la transformació democràtica i moderna del país. Es partia d'un estat deplorable de l'educació primària, amb una taxa d'analfabetisme altíssima i amb un percentatge de població infantil sense escolaritzar igualment alta, per damunt del 50 %. L'any 1931, a Sabadell, d'una població de 8.750 infants, 5.381 estaven escolaritzats i, d'aquests, només 1.027 ho estaven en escoles públiques. La necessitat d'escolarització es feia més evident en els nous barris de la ciutat que havien crescut durant les allaus migratòries de les dècades precedents als anys 1920.

El 5 de març de 1933, al nou barri de Can Rull, es va posar la primera pedra del futur edifici escolar, en una acte ciutadà multitudinari presidit pel president de la Generalitat de Catalunya, Francesc Macià Llussà, i l'alcalde de Sabadell, Salvador Ribé Garcia, entre altres autoritats. L'escola va començar a funcionar el curs 1934-1935, amb nens i nenes dels barris de Can Rull i de la Serra d'en Camaró i de les masies properes. Les despeses de l'obra van ser assumides per l'Ajuntament i es va rebre una subvenció del Ministeri d'Instrucció Pública de l'Estat. L'escola també va ser un projecte que va veure la llum gràcies a l'empenta i la reivindicació veïnal de la Comissió Pro-Escola de Can Rull, presidida per Jaume Òssul Crusafont, la qual va endegar una subscripció popular per col·laborar en les despeses de l'obra.

Acte de col·locació de la primera pedra de l'Escola del Bosc de Can Rull, amb les banderes de la República Espanyola i la senyera catalana. Sabadell, 5 de març de 1933 (Leandre Roura Garriga / AHS).

Acte de col·locació de la primera pedra de l'Escola del Bosc de Can Rull, presidit pel president de la Generalitat de Catalunya, Francesc Macià. Sabadell, 5 de març de 1933 (Josep Domínguez Martí / AHS).

Públic assistent a l'acte de col·locació de la primera pedra de l'Escola del Bosc de Can Rull, durant els discursos del president de la Generalitat de Catalunya, Francesc Macià, i l'alcalde de Sabadell, Salvador Ribé. Sabadell, 5 de març de 1933 (Leandre Roura Garriga / AHS).

L'escola, les mestres i el mestre

La construcció, aixecada a l'aleshores ronda de Miquel Àngel (avui carrer de Gustavo Adolfo Bécquer), s'integrava en l'entorn natural del bosc de Can Rull: la part posterior donava al barranc del torrent i al costat tenia el camí que baixava a la font. L'edifici tenia dues sales per als mestres, una sala de treball central, dues aules per a 60 nois i 60 noies de primària, respectivament, i una aula de pàrvuls a la tribuna posterior. Aquestes aules tenien una decoració pictòrica ben especial: uns horts i un noi fangant, a la de nois; un jardí i una noia regant, a la de noies, i globus de diferents colors, a la de pàrvuls.

L'edifici havia estat una iniciativa de la Comissió de Cultura i havia estat projectat entre els anys 1931-1932 per l'arquitecte municipal Joaquim Manich Comerma, el qual va elaborar uns segons plànols el juny de 1934. El projecte inicial comptava amb dues aules, una per a nens i una per a nenes, i al final se n'hi va afegir la de pàrvuls.

Per tal de posar en marxa l'escola, al mes de maig de 1934 s'havia elaborat un cens escolar de tota la zona d'influència del futur centre escolar. En resum es van referenciar un total de 60 infants en edat de parvulari, i 43 nois i 54 noies ja més grans, fins als 14 anys. Des del consistori municipal ja feia més de dos anys que es duïen a terme gestions per aconseguir recursos per construir aquesta escola de nova planta i una altra al carrer de Brutau, en aquest darrer cas en un edifici de lloguer. En el procés d'assolir-la i consolidar-ne el funcionament hi van tenir un paper rellevant dues alcaldies: la de Magí Marcè, d'ençà el maig de 1934, i la de Josep Germà, d'ençà el maig de 1935.

Comissió pro-escola de can Rull i Serra Camaró

Conciutadans:

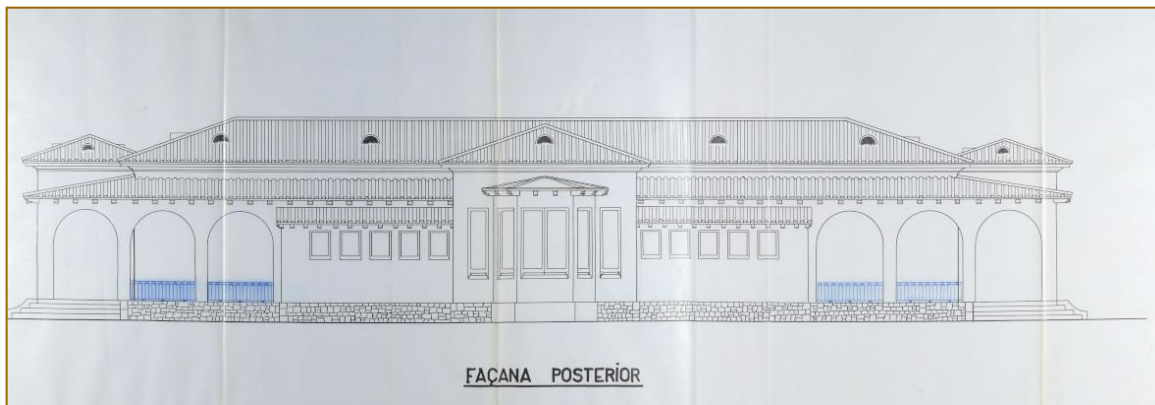
Aquesta Comissió té a bé posar-vos en coneixement que dintre de breus dies es passarà a recollir la filiació dels vostres infants per mitjà d'un empleat del Municipi de la nostra ciutat.

Us recomanem en gran manera que doneu els detalls que us siguin demanats, per ésser en profit dels vostres infants, i essent, per tant, aquest Cens obligatori per a l'ingrés a l'escola de can Rull.

Per la cultura dels vostres fills, compliu amb el vostre deure. Això és el que espera de vosaltres

LA COMISSIÓ.

Avís de la Comissió Pro-escola de Can Rull i Serra d'en Camaró perquè els veïns i les veïnes inscrivin els fills i filles al cens escolar que el l'Ajuntament realitzarà ben aviat. Sabadell, 1934 (AHS).

Plànol de l'Escola Unitària Mixta Can Rull. Sabadell, octubre de 1932. Arquitecte: Joaquim Manich (AHS).

Façana principal de l'Escola de Can Rull amb l'obra pràcticament enllestida. Sabadell, cap al setembre de 1934 (Joan Gusi Oliveras / Arxiu Històric fotogràfic de la Unió Excursionista de Sabadell).

El 13 de novembre de 1934 van prendre possessió de les respectives places els mestres nacionals de l'escola de Can Rull, segons un decret i ordre del 23 d'octubre de 1934:

- **Brígida Sal-lari Cañadell**, nascuda a Girona, de 24 anys, com a mestra de l'Escola de Pàrvuls, amb alumnes d'entre 3-6 anys i 6-8 anys.
- **Joan Boixareu Ginestà**, fill de Sant Iscle de Villalta, de 23 anys, com a mestre de l'Escola Unitària de Nois núm. 3, amb alumnes d'entre 8-14 anys.
- **Carme Hernández Gutiérrez**, com a mestra de l'Escola Unitària de Noies núm. 11, amb alumnes d'entre 6-14 anys.

Detall de les signatures dels mestres que van treballar a l'Escola de Can Rull (AHS).

El primer curs de 1934-1935 va arrencar amb 28 nens i 27 nenes matriculats a pàrvuls, i 26 nois a l'aula de nois; de l'aula de noies no se'n té el registre. Les aules disposaven d'unes estufes per escalfar-se a l'hivern i també tenien farmacioles escolars, aptes per ser emportades d'excursió, les quals van ser proveïdes per l'antiga farmàcia Benessat (Joan Garriga i Manich). Al curs següent i amb data de gener de 1936, el nombre de matriculats a l'escola era de 62 alumnes de parvulari, 25 noies i 37 noies, és a dir, un total de 124 alumnes. Les altres i les baixes entre l'alumnat es controlaven mensualment.

Simon Planas Miralles (Castelladral, 1928 / Sabadell, 2022) assegut amb el seu cosí, Esteve Paraire (dret), alumnes del primer curs de l'Escola Can Rull. Sabadell, desembre de 1934 (autor desconegut / cedida per Teresa Mas, Arxiu Històric de Sabadell).

El 15 de gener de 1936 hi va haver un canvi de la mestra de pàrvuls: Brígida Sal-lari va passar a ser mestra de pàrvuls a l'Escola Unitària Casa de Beneficència i la que n'era mestra, **Julia Girón Aragües**, va prendre possessió de la nova plaça a Can Rull el 26 de gener.

De Joan Boixareu sabem que havia tingut un paper important entre els mestres nacionals de la ciutat, ja que l'any 1936 constava com a secretari de l'Agrupació de Mestres Nacionals de Sabadell, amb seu al carrer de Bèlgica, 4, on hi havia una altra escola nacional.

Durant la Segona República, el Consell Local de Primera Ensenyança vetllava pel bon funcionament administratiu de les escoles públiques. També hi va haver una entitat cívica que participava en el funcionament d'aquestes escoles: la Federació Sabadellenca d'Associacions de Pares d'Alumnes de les Escoles Públiques. L'Escola de Can Rull i els seus alumnes també van participar activament en diverses festivitats de caràcter civil: la Festa de la Mare, promoguda per la Lliga Laica Femenina, els aniversaris de la proclamació de la República i la Diada del Llibre, entre altres.

Diversos segells extrets d'expedients municipals en relació a les escoles públiques de Sabadell (AHS).

RECORDS DE LA MEVA ESCOLA

Isabel Òssul Pino: Sabadell, anys 1938 i 2021 (autor desconegut - AHS i Genís Ribé - MHS).

“Vam passar molts anys tot jugant per aquells marges i aproximadament als meus sis anys vaig anar per primera vegada a escola. Dic això per-què allà, a Can Rull, no teníem escola i com que faltava poc per inaugurar-ne una, els meus pares feren espera un any. Per tant, jo vaig estrenar el col·legi. Déu meu, quin col·legi més bonic!... Tot nou, amb unes grans finestres, plenes d'un sol que enamorava; dos patis amb porxos per als dies de pluja, però majorment jugàvem al voltant de l'edifici i alguna o altra vegada baixàvem per unes escaletes fins al pla de la font de Can Rull. Mare meva!, allà sí que ens ho passàvem bé (...).”

Isabel Òssul Pino (Sabadell, 1927-2021), alumna de l'Escola del Bosc de Can Rull i filla del president de la Comissió pro-escola de Can Rull, Jaume Òssul Crusafont.
Font: *Retalls de la meva vida* (memòries autoeditades, 2005).

Teresa Mas Magallón: Sabadell, 1934 i 2021 (autor desconegut - AHS i Genís Ribé - MHS).

"Jo jugava amb la sorra de quan construïen l'escola (...). Jo hi era quan va venir el Macià [a posar la primera pedra, 5 de març de 1933]. Jo la vaig estrenar (...). Hi havia jardí a tot el voltant de l'escola i tots en teníem cura, per parelles, cada parella un tros (...). Les classes eren molt maques, les parets estaven pintades: la dels nens amb un hort, la de les nenes amb unes flors i una nena regant-les, i la de pàrvuls amb uns globus, encara me'n recordo (...). La nostra mestra es deia Carme, i la de pàrvuls es deia senyoreta Sal·lari (...).”

Teresa Mas Magallón (Sabadell, 1928), alumna de l'Escola del Bosc de Can Rull. Font: entrevista realitzada per Genís Ribé (MHS) a Sabadell, 19-10-2021.

Guerra i escola

L'any 1936 l'escola acollia uns 75 alumnes i en el curs 1936-1937, ja en plena guerra d'Espanya, el centre es va integrar en el Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU), en què s'aplicaven les pràctiques pedagògiques més avançades seguint el lema de llibertat, coeducació i racionalisme. Es tractava de fomentar una escola "inspirada en els principis racionalistes del treball i de la fraternitat humana", i capaç de crear una "vida escolar inspirada en el sentiment universal de solidaritat i d'acord amb les inquietuds de la societat humana i a base de la supressió de tota mena de privilegis".

Al llarg del conflicte armat, l'escola de Can Rull, rebatejada com a Escola Natura, va tenir un mínim de 45 alumnes i un màxim de 61 en el parvulari, i un mínim de 54 i un màxim de 81 a primària.

En aquest període hi va haver molta mobilitat i canvis entre el professorat i els mestres de la ciutat, en el cas dels homes per la seva mobilització al front. Joan Boixareu s'incorporà a l'exèrcit republicà com a alferes de complement i adquirí el grau de tinent. Va acabar desertant i s'amagà a Sabadell fins al final de la guerra. També hi va haver canvis d'adscripció administrativa, com va ser el cas Brígida Sal·lari, que va passar a formar part de la xarxa d'escoles de la Generalitat de Catalunya, amb data del 28 de setembre de 1936. D'altra banda, amb l'esclat de la guerra alguns mestres havien quedat atrapats a les seves poblacions d'origen i l'avenç del conflicte va anar generant la massificació de les aules.

El 27 de febrer de 1937 es va donar l'ordre de traslladar l'Escola Unitària de Noies de Can Rull al carrer de l'Escola Nova, 92 (ara Escola Pia), a l'edifici dels Escolapis.

L'escola de Can Rull, amb penes i treballs, va mantenir la seva activitat fins a mitjan any 1938.

Tot i els estralls i les dificultats generades per la guerra, a la rereguarda la iniciativa política municipal en l'àmbit de la cultura i l'educació no va deixar de banda la formació dels infants i dels joves, i prova d'això fou que a la ciutat es va assolir un nombre de 5.500 alumnes matriculats a les escoles públiques, segons Acció Municipal Docent. Malauradament, la derrota republicana ho va estroncar tot.

L'escola franquista i les depuracions dels mestres

Un cop acabada la Guerra Civil, i a partir de l'abril de 1939, les tornes canviaren. L'escola de Can Rull es convertí en un espai de doctrina on es feien classes de catequesi, a càrrec de diversos membres de l'Acció Catòlica de la parròquia de la Puríssima i de la popular Patrocini Agulló, la "Patro". A principis dels anys 1940 s'hi reprengueren les classes de primària i el centre fou rebatejat amb el nom de Grupo Escolar Mosén Cayetano Clauselles (nom d'un sacerdot sabadellenc assassinat el 14 d'agost de 1936), amb l'objectiu clar d'esborrar la forta empremta educativa republicana i d'imposar i dignificar la memòria dels vencedors i caiguts per la causa feixista. La pedagogia aplicada canvià radicalment i s'ajustà als nous temps i al nou règim franquista. L'any 1942 es celebrà, en aquest edifici, la primera missa del barri.

Com bé descriu l'historiador sabadellenc Esteve Deu: "L'escola del nou règim, tant la pública com la privada, va passar a regir-se pels ideals ultraconservadors. Es va acabar amb la coeducació i el laïcisme. Les aules eren presidides per un santcris i les fotografies de Franco i José Antonio a cada banda. El català va ser proscrit de les aules. Els llibres escolars eren instruments d'adoctrinament patriòtic i religiós.

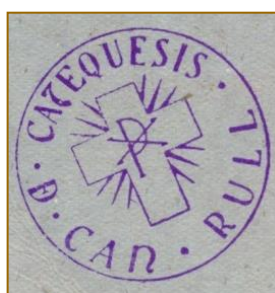
Els alumnes eren obligats a anar a actes polítics solemnes, acompanyats dels seus mestres. La presència del Frente de Juventudes i de la Sección Femenina a les classes d'educació física i de labors de la llar era un element de control addicional”.

La depuració sistemàtica dels mestres i professors republicans va ser molt dura arreu del país. Per motius de caràcter ideològic i polític, religiós i moral, i pedagògic i professional, a Sabadell es van obrir un total de 38 expedients de depuració a mestres estatals. Els mestres de l'escola republicana de Can Rull van ser depurats: Brígida Sal-lari va ser separada del servei i va causar baixa en l'escalafó, amb data del 24 de desembre de 1940; Carme Hernández també va ser separada del servei i va causar baixa en l'escalafó, amb data del 24 d'abril de 1941, i Julia Girón va ser inhabilitada per exercir càrrecs directius i/o de confiança i va ser traslladada durant cinc anys fora de la regió, amb data del 12 d'abril de 1940. Els càrrecs de les depuracions foren, en els dos primers casos, els de no haver sol·licitat el reingrés a la feina un cop acabada la guerra, i en el tercer, per motius ideològics i polítics (nacionalisme, separatisme i/o catalanisme).

El cas de Joan Boixareu va ser diferent. Passada la guerra constava com a adscrit a l'escola de Can Rull i el 24 d'octubre de 1939 va ser traslladat a la del carrer Zurbano, i probablement va ser substituït pel mestre Baldiri Nogués Cruells. Amb tot, Boixareu va ser depurat per motius ideològics i com a simpatitzant d'esquerres, i va ser sancionat i inhabilitat per exercir càrrecs directius i va ser sancionat amb un trasllat a Vic per una durada de dos anys, amb data del 12 de febrer de 1941. En paral·lel, a Joan Boixareu se li havien obert diligències prèvies en un consell de guerra sumaríssim com a excombatent de l'exèrcit republicà, però finalment se'l considerà no imputable. Es va afiliar a la FET y de las JONS i així va esquivar la depuració i va escalar posicions en el nou partit falangista: va ser nomenat assessor de cultura i formació del Frente de Juventudes, vocal de la Junta Municipal d'Educació i cap de l'Acadèmia de Mandos José Antonio.

Agrupación escolar Mosén Cayetano Clauselles, 1958 (Miquel Serres).

Tarja d'invitació a la catequesi de Can Rull, de la parròquia de la Puríssima Concepció (Teresa Mas Magallón).

L'any 1962 el centre es transformà en el parvulari de l'escola pública de Jacinta Durán, avui Escola Cifuentes. L'any 1976 s'hi van fer obres per convertir les dues aules i l'espai comú existent en cinc aules. L'any 1977, amb motiu de l'obertura de l'Escola Can Rull, el centre aturà l'activitat.

Una escola viva i un espai de memòria

L'any 1983 nasqué l'Escola de Persones Adultes de Can Rull, que després de passar per diversos locals s'establí aquí el curs 1988-1989. Aquesta escola sempre ha reivindicat i posat en valor la història que preserva aquest edifici singular.

El dimecres 1 de juny de 2022 aquest edifici va ser senyalitzat com a nou espai de memòria de la Segona República del Memorial Democràtic de Catalunya, per iniciativa del Programa de Memòria Democràtica de l'Ajuntament de Sabadell i del Museu d'Història de Sabadell.

L'Escola d'Adults de Can Rull i la senyalització de l'edifici com a espai de memòria de la Xarxa d'Espais de Memòria del Memorial Democràtic de Catalunya (Genís Ribé / MHS).

Fonts documentals

Arxiu Històric de Sabadell

1. Del Consell Local de Primera Ensenyança de Sabadell:

- AMH 1981/46, exp. 22/1934-35; AMH 1981/47, exp. 23/1934-35; AMH 1981/48, exp. 24/1934-35. "Nomenaments de mestres".
- AMH 1982/19, exp. 1/1935-36. "Matrícula escolar. Llistes de començament de curs".
- AMHS 1983/1, exp. 6/1935-36. "1935-36. Matrícula escolar gener".
- AMH 1983/11, exp. 16/1935-36. "Traspàs de la mestra Sra. Brígida Sal-lari, de l'Escola de Can Rull a la de Casa de Beneficiència (Pàrvuls)".
- AMH 1983/21, exp. 26/1935-36. "1935-36. Moviments de mestres".
- AMH 1983/22, exp. 27/1935-36. "1935-36. Administració material escolar".

2. De la Comissió de Cultura:

- AMH 1897/14, exp. 14/1934. "Festa de la Mare (Lliga Laica Femenina)".
- AMH 1897/17, exp. 17/1934. "Festes III aniversari República".
- AMH 1899/8, exp. 55/1934. "Preses de possessió Mestres cursetistes nomenats en virtut Decret i Ordre 23 octubre 1934".
- AMH 1899/14, exp. 61/1934. "Adquisició d'estufes per a les noves escoles de Can Rull i carrer Brutau".
- AMH 1899/17, exp. 64/1934. "Cens escolar practicat a Can Rull, Serra del Camaró i tota la zona de les Escoles de Can Rull".
- AMH 1901/11, exp. 117/1934. "Sol·licitació i creació de set escoles unitàries (Brutau i Can Rull)".
- AMH 1901/18, exp. 124/1934. "Ampliació amb una aula de més del projecte de construcció de l'escola de Can Rull".
- AMH 1902/3, exp. 3/1935. "Substitució vidres impresos per vidres transparents aula de pàrvuls Can Rull".
- AMH 1902/12, exp. 12/1935. "Adquisició botiquins escoles Can Rull i Brutau".
- AMH 1902/19, exp. 19/1935. "Diada del llibre 1935".
- AMHS 1915/10, exp. 40/1937. "Trasllats d'escoles".

Bibliografia

Deu Baigual, Esteve (2022). *Sabadell en la postguerra, 1939-1945. Nou ordre i repressió*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Abat Oliva, 314), 311 p.

Morente Valero, Francisco (1996). *Tradición y represión. La depuración del magisterio de Barcelona(1939-1942)*. Barcelona: PPU, 190 p.

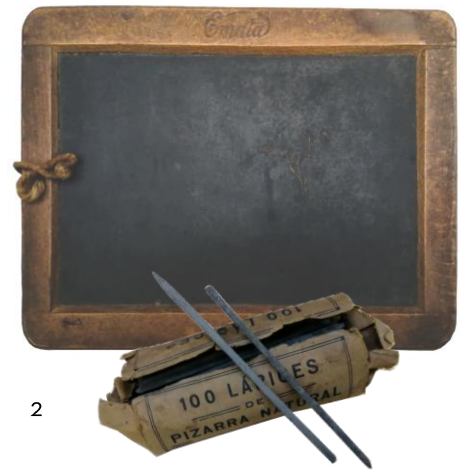
Morente Valero, Francisco (1997). *La escuela y el Estado Nuevo. La depuración del magisterio nacional (1936-1943)*. Valladolid: Ámbito Ediciones SA, 943 p.

Morente, Francisco (2010). "Escoles i mestres. De la renovació pedagògica a l'educació feixista". Dins *Una esperança desfeta. Sabadell, 1931-1945*. Catàleg d'exposició. Sabadell: Ajuntament de Sabadell / Museus Municipals, p. 86-97.

Comissariat i textos: Genís Ribé i Monge (MHS)

1

2

3

4

1. Pupitre de dues places de les escoles nacionals del carrer del Jardí, 4 (abans de Bèlgica). Aquesta escola va ser fundada el 1903 i pervisqué fins al 2003 (CEIP Carme Simó) (MHS).
2. Pissarra i pissarrins. Primer quart del segle XX (MHS).
3. Cartera d'anar a l'escola. Primer quart del segle XX (MHS).
4. Mapa de Catalunya amb la divisió comarcal en 39 comarques, editat per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, dibuixat per Faustí Maurí. Finals dels anys 1920 (MHS).

Organització:

Hi col·labora:

Amb el suport de:

